

Skötselplan för Kulturreseptatet Öna

2002-05-15

Bilaga till Länsstyrelsens i Östergötlands läns beslut dnr:223-6104-01

Skötselplanen har upprättats av Länsstyrelsen 2001. Planförfattare har varit Annika Toll.

Innehåll

Administrativa data	sid 2
Syftet med reservatet	sid 2
Beskrivning av reservatet	sid 2
Kort historik	sid 4
Naturvärden	sid 4
Kulturreseptatets gränser	sid 5
Skötselområden. Beskrivning, mål och åtgärder.	sid 6
Skötselområde 1. Byggnaderna och gårdstomterna.	sid 6
Skötselområde 2. Inägomarken.	sid 8
Skötselområde 3. Utmarken.	sid 11
Skötselområde 4. Vägar.	sid 12
Skötselområde 5. Stängsel.	sid 12
Friluftsliv och turism	sid 13
Revidering av skötselplanen	sid 13

Bilagor:

1. Utdrag ur ekonomiska kartan 085 05, 085 06
2. Ortofot, indelning i skötselområden
3. Ortofot, åtgärdsplan (initialt)
4. Häradskartan 1872-74, tryckt 1880. Valkebo härad.
5. Laga skifteskartan, Öna. 1927-28.

Framsidas foto: Jan Eriksson, Länsstyrelsen. 2001.

Administrativa data

Kulturreseptatet Öna omfattar fastigheterna Öna 1:2, 1:3, 1:4 och 1:5 i Nykils socken, Linköpings kommun i Östergötlands län. Areal: 53,9 ha varav 5,8 ha är vatten.

Ägare: **Öna 1:2:** Åke Juliusson, Opalvägen 6, 352 51 Växjö (3,5 ha)
                  Öna 1:3: Östergötlands länsmuseum, Box 232, 581 02 Linköping
                  (13,6 ha)
                  Öna 1:4: Domän AB, 105 22 Stockholm (6,4 ha)
                  Öna 1:5: Östergötlands länsmuseum, Box 232, 581 02 Linköping
                  (24,4 ha)

Brukare: Stellan Linge, Fettjestad Skattegård, 590 48 Vikingstad

Förvaltare: Länsstyrelsen i Östergötlands län

Till denna skötselplan hör en karta över reservatets skötselområden. Övriga administrativa data återges i ovanstående beslut.

Syftet med reservatet

Enligt Länsstyrelsens beslut är syftet med kulturreseptatet att bevara ett värdefullt kulturpräglad landskap genom skydd och vård av dess kulturhistoriska och biologiska värden. Ett jämsällt syfte är också att åskådliggöra hur ett litet och ytterst marginellt jordbruk i länets södra skogsbygd kunde se ut ännu omkring år 1920 - beträffande byggnader, inägomark och utmark.

Vidare enligt beslutet skall skötseln bedrivas på ett sådant sätt att de kulturhistoriska spåren och lämningarna tydliggörs och bevaras. Detta ska ske genom ett kulturhistoriskt riktigt underhåll av byggnaderna, fortsatt och utökat bete på den gamla inägomarken, samt att några av de gamla åkrarna åter igen plöjs upp och besås med traditionella grödor. Skogen i utmarken skall skötas genom plockhuggning, lyckorna i skogen röjas och skogsbete skall införas på delar av utmarken. Skötseln ska leda fram till ett landskap som på ett pedagogiskt sätt visar hur markanvändningen var organiserad på Öna. Den skall också ge goda förutsättningar för fortlevnaden av växt och djursamhällen med arter, vilka i ett historiskt perspektiv är representativa för välhävda jordbrukslandskap.

Beskrivning av reservatet

Öna ligger djupt inne i skogen i södra delen av Linköpings kommun. Vägen in mot Öna är fortfarande en mycket smal och krokig väg, väl anpassad till landskapet. Namnet Öna kommer sannolikt av att fastigheten omges av Stensjön i norr och våtmarker i väster, söder och öster. Fastmarkskontakten finns endast i nordost. Namnet på Stensjön är också beskrivande då marken är påfallande rik på berghällar, sten och block. På många ställen går berget i dagen och markerna är de magraste av magra.

Den lilla byns bebyggelse ligger på en udde ut i Stensjön. På Öna 1:5 finns timrade byggnader med ett mycket stort kulturhistoriskt värde – ryggåsstuga, ladugård och svinhus – troligen uppförda under 1700-talet eller tidigt 1800-tal. Ingen av byggnaderna är försedda med panel eller rödfärg. Byggnaderna är uppförda direkt på kalberget och någon trädgård att tala om finns inte på gården. Gården tillhör genom en donation Östergötlands länsmuseum och ryggåsstugan innehåller alla de möbler och föremål som fanns vid tiden för övertagandet. Stugan flankeras av en bod, det s k "sovhuset", som enligt gåvobrevet ska utgöra sommarbostad åt museets "intendent". Idag disponeras (och sköts) gården av Länsmuseets f d vaktmästare. Sammanfattningsvis representerar gårdens byggnader ett äldre byggnadsskick och visar hur Önas magra resurser har haft en konserverande effekt på byggnadsskicket.

Bebyggelsen på Öna 1:3 speglar ett småjordbruks byggnadsbestånd vid 1920- och 30-talen, där den lilla stugan har byggts till och en ny modern ladugård uppförts vid samma tid. Samtliga byggnader har rödfärgats och runt den anlagda trädgården med, sina bär, buskar och trädgårdsland, har ett prydligt spjalstaket uppförts. Gården ingår i ovan nämnda donation. Gården och dess marker har fram till 1960-talet varit utarrenderad och ingår inte i museiverksamheten. Idag är gården sommarbostad.

Även på Öna 1:2 utgörs bostadshuset av en timrad enkelstuga med rödfärgad panel. Till gården hör en timrad bod, också den omålad. Gården är privatägd och nyttjas som sommarstuga. Även dessa byggnader är anlagda direkt på kalberget. I utmarken finns en sportstuga som uppfördes på 1950-talet. Stugan ligger på en bergknalle med skogsmark runt omkring.

Byggnaderna på den yngsta fastigheten (Öna 1:4) revs på 1970-talet.

Byns åker- och ängsmark ligger väl samlad på inägomarken omkring bebyggelsen. En del av dessa marker är numera omvandlade till betesmarker (Öna 1:3 och 1:5), medan övrig inägomark är igenväxande. Den gamla strukturen - med åker och ängsmark – är dock lätt att avläsa i landskapet än idag. De små flikiga åkrarna med sina många odlingsrösen ligger insprängda varthelst det gick att plöja. Man har också fört på jord och skapat terrasseringsar för att vinna odlingsbar mark. Åkrarna är påfallande små, de minsta inte mer än något tiotal m².

Gränsen mellan inägomark och utjord är i stort sett densamma nu som vid tiden för laga skiftet år 1928. Ett flertal åkerlyckor med tillhörande odlingsrösen kan lätt återfinnas i den omkringliggande skogsmarken. Dessa har tillkommit efter tiden för häradskartan, alltså efter år 1880. Utmarken utgörs idag av barrskog med något inslag av löv. Det finns inga tydliga spår av utmarksbete.

Odlingslandskapets strukturer är påfallande lätta att läsa utifrån laga skifteskartan från år 1928. Även den minsta lilla åker går att lokalisera. Tillsammans med gårdarnas 17- och 1800-talsbebyggelse utgör landskapet en kulturhistoriskt värdefull och inte minst, pedagogiskt viktig, miljö. Öna 1:2, 1:3 och 1:5 representerar också en tidig sommarbostadsmiljö och det svenska förhållningssättet till "landet" är avläsbart i Öna. Öna 1:5 blev "jaktstuga" redan på 1930-talet och sommarstuga under första hälften av 1940-talet. Öna 1:2 har varit sommarstuga sedan 1958. Landskapet blev en plats för rekreation, matkällaren blev en grotta att offra till de

små grå och vissa byggnader omgestaltades efter tidens ideal inspirerade av Skansen och Dalarna. Vurmen för det gamla traditionella blandades med modern komfort och yttrade sig i panelning av en timrad bod (som iordningsställdes till "sovhus") och bortrensning av panel på gamla stugan för att förstärka det ålderdomliga intrycket.

Kort historik

Öna är från början en utjord (till Dockebo) och allt tyder på att bosättningen tillkom på 1600-talet. Det finns inget som talar för att Öna skulle ha ett äldre ursprung. Vid inventeringar i området har vare sig fornlämningar eller äldre odlingsstrukturer framkommit. Den äldsta uppgiften om Öna är enligt en avskrift från 1736 års jordrannsaking "Öhna" som sägs bestå av en "Kåhlsäng och en skogsbacke därpå en stuga står, som aktar skogen". Beskrivningen talar för att bosättningen på Öna är ganska nyligen anlagd. Denna första bosättningen bör vara Öna 1:5. År 1796 omtalas Öna som "Öen en utjord till Dockebo" och enligt uppgift fanns nu två ägare. Vid tiden för häradskartan år 1880 fanns tre fastigheter (nuvarande Öna 1:5, 1:3 och 1:2). Då laga skiftet genomfördes år 1928 hade den fjärde fastigheten – Öna 1:4 – tillkommit.

Naturvärden

Öna (1:3 och 1:5) är upptagen i Linköpings kommuns naturvårdsprogram (objekt nr 850562) och har tilldelats värdeklass 2. I objektsbeskrivningen konstateras att de gamla åkrarna runt gården förvånansvärt snabbt intagits av naturbetenas växtsamhälle och hyser flera indikatorarter (markerna har betats sedan 1960-talet). Enligt inventeraren rör det sig främst om rödvenängens och rödvenhedens gräs och örter. Det är gott om ljung och stagg i större delen av hagen och i norra delen växer rikligt med kattfot. I trädsiktet finner man främst björk men även oxel, ask och al. De största värdena ligger dock i helheten med det bevarade odlingslandskapet och byggnadernas genuina karaktär. Hagens skönhetsvärden är också stora. Naturvärdet består om hagmarkerna hävdas även i framtiden. Slutligen påpekas att hävden bör återupptas i den östra delen, Öna 1:4.

Den hävdade betesmarken på Öna ingår också i Länsstyrelsens Ängs- och hagmarksinventering, objekt nr 369, med samma naturvärdesbeskrivning och klassificering som ovan.

Även Stensjön ingår som ett objekt i Linköpings kommuns naturvårdsprogram (objekt nr 850565) och har tilldelats värdeklass 4 med motiveringen att Stensjön är en förhållandevis opåverkad och typiskt dystrof sjö gränsande till våtmarksområdet Stensjökärret och betesmarkerna vid Öna. Sjön har ett litet avrinningsområde på knappt 100 ha och avvattnas till bäcken från Eksjön. Avrinningsområdet upptas till stor del av de stora myrmarker och sumpskogar som finns runt sjöns västra och norra delar. Dessa omgivningar bidrar till sjöns typiskt dystrofa karaktär med starkt färgat vatten. Vid mätning 1980 var pH-värdet neutralt och buffertkapaciteten stor.

Sjöns grundbotten är sandig-stenig i sydost, men i övrigt gränsar stränderna direkt till mot våtmarker och sumpskogar. Strandvegetationen är gles och utgörs av sjösäv, kaveldun,

trådstarr, glesa bestånd av näckros och bladvass samt gäddnate. Till faunan hör gädda och abborre samt en ordinär vitfiskfauna. År 1978 fanns sparsamt med kräftor. Dammussla finns. Naturvärdet består om sjön undantas från åtgärder som kan skada naturmiljön såsom vattenförorening.

Kulturresevatets gränser

Kulturresevatets gräns ska vara fastighetens Önas gräns. Ägogränsen är i princip densamma som gällde vid laga skiftet år 1928. Den förändring som har skett är att ägogränsen i söder, som tidigare följde en slingrande bäck, numera är ett rakt streck.

Skötselområden. Beskrivning, mål och åtgärder

Skötselområdena har delats in i 5 huvudområden - byggnader och gårdstomter, inägomark, utmark, vägar och stängsel. I undergrupper presenteras markslagen fastighetsvis. Gränserna för de olika skötselområdena presenteras i bifogad karta.

De kartor som hänvisas till är i första hand laga skifteskartan från 1927-28, men också häradskartan från år 1880. Äldre kartor än så finns inte. I restaureringsarbetet ska de förhållanden som rådde vid tiden för laga skiftet (dvs före skiftet) och enligt ovan nämnda skifteskarta gälla.

Skötselplanen ska kompletteras med årliga arbetsplaner/skötselavtal, vilka upprättas mellan brukare eller annan entreprenör och Länsstyrelsen. Arbetet ska dokumenteras och utvärderas. Detta ansvar ligger på av Länsstyrelsen utsedd förvaltare.

Skötselområde 1. Byggnaderna och gårdstomterna

De små gårdarna är grupperade på samma sätt som vid tiden för laga skiftet år 1928 och tre av dem återfinns också på häradskartan från år 1874. Öna 1:4, vars byggnader revs år 1974, var den yngsta bosättningen, tillkommen efter häradskartan. Vägen som leder in mot Öna går tätt intill bebyggelsen och slutar vid "den gamla gården" (1:5).

1:a. Öna 1:5 (Gamla gården)

Byggnaderna ligger placerade på berg i dagen med utsikt över Stensjön. Gårdens byggnader utgörs av ryggåsstuga, ladugård med svinstia och en timrad f d bod, (i slutet av 1940-talet moderniserad till sommarbostad). Tomten utgörs i stort sett av berget och här finns inga spår efter rabatter eller trädgårdsland. På tomtens södra sida utgörs staketet av huggna stenplintar (uppförda på 1930-talet) med tre slakor, på norra sidan fårstängsel. Bakom bostadshuset finns en del bärbuskar och träd. Bebyggelsen har förmodligen uppförts under 17- eller tidigt 1800-tal.

Kvalitetsmål:

Byggnaderna är bevarade på ett kulturhistoriskt riktigt sätt och enligt särskild vårdplan. Inga rabatter eller trädgårdsland finns inom skötselområdet. Inga uppslag av träd eller buskar finns invid byggnaderna och berget är fritt från mossa.

Skötsel mål:

Byggnaderna skall vara underhållna enligt särskild vårdplan. Slyuppslag och annan igenväxningsvegetation invid byggnaderna och på tomten skall avlägsnas årligen. Enligt gammal tradition på gården skall berget skuras fritt från mossa en gång om året (eller vid behov).

1:b. Öna 1:3 (Röda gården)

Bostadshuset ligger omgärdat av en uppvuxen trädgård som avgränsas på fyra sidor av ett falurött spjälstaket. På ett jämnt avstånd i staketet sitter huggna stenfundament (uppförda på 1930-talet). I spjälstaketet finns tre öppningar med lika många grindar (daterade 1938). Till för bara några år sedan gick vägen in mot Gamla gården genom denna tomt, därav de många grindarna. Mitt framför bostadshuset finns en vitmålad flaggstång. I trädgården växer en lind, flera bärträd, päron- och äppelträd, nypon, syrén och fläderbuskar. Gårdens byggnader utgörs av en enkelstuga (troligen uppförd under 1800-talets andra hälft) som har tillbyggt, panelats och rödfärgats. Till gården hör också uthus, ladugård och avträde, samtliga rödfärgade. Dessa är uppförda efter laga skiftet år 1928. Ladugården till Öna 1:3 var för övrigt den enda byggnaden som fick skyldighet att flytta vid laga skiftet (till nuvarande plats). Ladugården låg tidigare längs vägen in mot Öna (se skifteskartan).

Kvalitetsmål:

Byggnaderna är bevarade på ett kulturhistoriskt riktigt sätt och enligt särskild vårdplan. Inga uppslag av träd eller buskar finns invid byggnaderna. Gräsbärande ytor är slagna. Trädgården är till sitt innehåll och utseende ett exempel på en trädgård från 1920-talet.

Skötsel mål:

Byggnaderna skall vara underhållna på ett kulturhistoriskt riktigt sätt och enligt särskild vårdplan. Slyuppslag och annan igenväxningsvegetation invid byggnaderna och på tomten skall avlägsnas årligen. Gräsmattan skall vara kortklippt. Döda buskar och träd skall vara borttagna. Om trädgårdslanden odlas ska dessa vara odlade med traditionella köksväxter och vara fria från ogräs.

1:c. Öna 1:2 (f d Skomakarens gård)

Bostadshuset är en rödfärgad enkelstuga uppförd direkt på kalberget, med utsikt över Stensjön. I anslutning finns en timrad och ofärgad bod. Byggnaderna ligger omgärdade av inägomarken och någon anlagd trädgård eller spår av rabatter finns inte. Det finns inte heller något staket runt tomten. Åkerytorna har legat nära inpå bostadshuset. I söder begränsas ägorna av vägen in mot Öna. I modern tid har en carport uppförts vid vägen. Bebyggelsen är den första man möter som besökare på Öna.

Kvalitetsmål:

Byggnaderna är bevarade på ett kulturhistoriskt riktigt sätt och enligt särskild vårdplan. Inga uppslag av träd eller buskar finns invid byggnaderna. Gräsbärande ytor är slagna. Inga nya rabatter är anlagda i trädgården.

Skötsel mål:

Byggnaderna skall vara underhållna på ett kulturhistoriskt riktigt sätt och enligt särskild vårdplan. Slyuppslag och annan igenväxningsvegetation invid byggnaderna och på tomten skall avlägsnas årligen. Gräsmattan skall vara kortklippt. Döda buskar och träd skall vara borttagna. Om ägaren vill bedriva trädgårdsodling skall detta ske i någon av de äldre uppodlade ytorna nära bostaden och med traditionella köksväxter.

Åtgärder initialt:

Carporten förses med väggar av stående brädor som rödfärgas, samt två portar. Nytt spåntak läggs på den timrade boden och eventuellt byts några timmerstockar.

1:d. Öna 1:4 (husgrunder)

Bebyggelsen har legat omedelbart norr om vägen in mot Öna. Här finns idag ett spisröse, en gjuten grund och några trädgårdsväxter. Söder om vägen har en ladugård legat. Idag återstår endast grundstenarna till denna byggnad. Røjda åkerytor och odlingsrösen finns norr om bebyggelsen.

Kvalitetsmål: Väl røjd husgrund med tydliga spår av grunder och spisröse. Inga uppslag av träd eller buskar finns på husgrunderna. Syrener, krusbär, vinbär m fl trädgårdsväxter finns intill bostadshuset. Omkring bostadshuset grund framträdande odlingsytor och odlingsrösen. På f d åkern söder om vägen finns en iordningsställd parkeringsplats.

Skötselområde 1:

Slyuppslag och annan igenväxningsvegetation på husgrunderna skall avlägsnas årligen. Odlingsytor och odlingsrösen skall vara fria från igenväxningsvegetation. Området kan med fördel ingå i betesmarken. I annat fall skall markerna hållas öppna genom røjningar eller slåtter. Parkeringsplatsen skall grusas vid behov.

Åtgärder initialt:

Avverka all björk och sly i husgrunden. Røjning i de gamla åkerytorna och odlingsrösen norr om husgrunden. En parkeringsplats anläggs på åkermarken söder om vägen. Rester (grundstenar) efter ladugården bevaras dock.

Skötselområde 2. Inägomarken

Inägomarken följer än idag de gränser som fanns vid tiden för laga skiftet. Skiftet blev odramatiskt vad gäller inägorna och endast mindre justeringar av de inbördes gränserna skedde. Inägomarken till Öna 1:5 och 1:3 har sedan 1960-talet nyttjats som betesmark och för detta uppbär brukaren EU miljöstöd. Betesmarken är till större delen väl hävdad. F d åker- och ängsmarker, liksom odlingsrösen och andra landskapselement är framträdande. Här växer en naturlig betesmarksflora med inslag av t ex kattfot, stagg, gullviva, jungfrulin och smörbollar. Inägorna till Öna 1:2 har skötts genom ägarens försorg och på så sätt besparats igenväxning. Inägomarken till Öna 1:4 är däremot igenväxande, då varken bete eller røjning skett på många år. Ännu kan man dock utläsa de små åkrarnas former och de många odlingsrösen. För att på ett pedagogiskt sätt visa förhållandet mellan åker och äng bör man i framtiden åter plöja upp någon eller några av de gamla åkrarna och beså med traditionella grödor.

2:a Inägomarken till Öna 1:5

Inägomarken till Öna 1:5 breder ut sig norr, väster och söder om gården. Inägorna utgör idag betesmark, men uppvisar samma form och struktur som på laga skifteskartan från år 1928. Åkerytorna med de mellanliggande ängspartierna är fullt synliga än idag, även om de inte hävdas som sådana. De många odlingsrösen och f d åkerholmarna är framträdande. Terrassering av åkermark förekommer. I trädsiktet finner man främst björk, men även hassel, oxel, ask och al. Ett par äldre grova träd (ask och ek) finns i betesmarken. Glest ställda enar förekommer. På vissa ställen finns dungar av ung björk och tall som behöver minskas i omfång. Sikten ut mot Stensjön är fri. Från gården ned till Stensjön står huggna stenplintar med jämna mellanrum. Detta utgör rester efter ett staket som uppfördes på 1930-talet. Genom inägan löper en stig från bebyggelsen och vidare ut över utmarken. Vid övergången till utmarken finns två grindstolpar av huggen sten.

Kvalitetsmål:

Betesmarken är väl hävdad med framträdande odlingsrösen, åkerytor och f d åkerholmar. Inga träd förekommer i de gamla åkerytorna. Enar förekommer ställvis, liksom hassel. Några grova träd finns centralt i betesmarken. I övrigt består trädsiktet av sparsamt med ung björk, någon tall, några oxlar och bärträd närmast bebyggelsen. Betestrycket är sådant att hävdgynnade arter som t ex kattfot och stagg har ökat i antal. Stigen över inägan ut mot utmarken är tydlig och väl röjd. I det gamla grindhålet finns en grind enligt äldre förebild. Sikten ut över Stensjön är med undantag av några äldre träd fri från skymmande träd eller sly.

Skötsel mål:

Inägomarken skall betas årligen. Vid behov skall igenväxningsvegetation på odlingsrösen och f d åkerholmar, samt i stigens sträckning, röjas.

Åtgärder initialt:

I inledningsskedet skall ung björk och tall, som växer i dungar i områdets södra del, avverkas. En grind skall tillverkas efter äldre förebild och sättas upp i grindhålet mot utmarken.

2:b Inägomarken till Öna 1:3

Inägomarken till Öna 1:3 ligger norr och söder om gårdsbebyggelsen. Inägorna utgör idag betesmark, men uppvisar samma form och struktur som på laga skifteskartan från år 1928. Åkerytorna med de mellanliggande ängspartierna är fullt synliga än idag, även om de inte hävdas som sådana. Omedelbart söder om bostadshuset ligger inägans största åker. Åkern är väl röjd på sten och har grävda diken i nord-sydlig riktning. I södra delen, i gränsen mot utmarken, skuggas betesmarken av några stora träd. Här finns också rester efter en trädgårdsgränd. I öster, gränsande mot Öna 1:4, ligger den s k "Grottan" (ett tunnvalv av sten som täcker en bergsskrev). Förmodligen har Grottan ursprungligen tillkommit som jordkällare. Norr om gården finns flera små åkerytor. Några stora ekar finns i betesmarken. I slänten ned mot sjön, som tidigare nyttjats som ängsmark, är terrängen blockig med rikligt av ung björk och tall. Väster om ladugården finns en brunn.

Kvalitetsmål:

Betesmarken är väl hävdad med framträdande odlingsrösen, åkerytor och f d åkerholmar. Inga träd förekommer i de gamla åkerytorna. Betestrycket är sådant att hävdgynnade arter som t ex kattfot och stagg har ökat i antal. Enar förekommer ställvis, liksom hassel. Några grova träd förekommer i betesmarken. I övrigt består trädskiktet av sparsamt med björk och någon tall. Sikten ut över Stensjön är med undantag av några få träd fri från skymmande träd eller sly.

Skötsel mål:

Området skall betas årligen. Vid behov skall igenväxningsvegetation på odlingsrösen och f d åkerholmar röjas.

Åtgärder initialt:

I inledningsskedet skall ung björk och tall, som växer längs strandkanten gallras. Likaså skall träd i södra delen, angränsande mot utmarken, gallras för att skapa ljus och göra gränsen mot utmarken tydlig. Brunnen skall säkras – dvs locket skall vara absolut tipsäkert.

2:c Inägomarken till Öna 1:2

Norr och öster om den lilla stugan på Öna 1:2 ligger fastighetens inägomark väl samlad. Inägomarken med sina åkrar och ängar är påfallande liten. Åkerytorna är ännu öppna i varierande grad. I slänten ned mot sjön låg ängsmarken. Terrängen här är blockig med mycket blåbärsris och med ung tall och björk, som vuxit upp efter det att hävden upphört. Landremsan närmast sjön är igenväxande, också här övervägande med ung tall och björk. I gränsen mot Öna 1:4 finns rester av en trögärdesgård. Vid vägen finns en gränsmarkeringssten. Nordväst om stugan finns en brunn.

Kvalitetsmål: Inga träd och buskar förekommer i de gamla åkerytorna. Sikten ut över Stensjön är med undantag av några få träd fri från skymmande träd eller sly.

Skötsel mål: Området skall hållas öppet genom årlig slåtter/röjning. Vid behov skall igenväxningsvegetation röjas.

Åtgärder initialt: Hugg ut bland ung tall och björk i slänten ned mot Stensjön. Sly och igenväxningsvegetation röjs. Brunnen säkras – dvs locket ska vara absolut tipsäkert.

2:d Inägomark till Öna 1:4

Inägomarken till Öna 1:4 är idag igenväxande. Åkerytorna är fortfarande relativt öppna och i de flesta fall lätta att lokalisera. Terrängen är bergig och blockrik med stora höjdskillnader. Flera av åkrarna har varit mycket små. Terrasseringsränder förekommer. Den gamla ängsmarken mellan åkrarna har till stora delar övertagits av ung tall och björk, samt buskar och sly. Inägan är särskilt igenväxt i dess södra del. Relativt rikligt med en förekommer. I gränsen mot Öna 1:3 ligger en rad av mindre sten.

Kvalitetsmål:

Betesmarken är väl hävdad med framträdande odlingsrösen, åkerytor och f d åkerholmar. Inga träd förekommer i de gamla åkerytorna. Betestrycket är sådant att arter som t ex kattfot och stagg gynnas. Enar förekommer ställvis, liksom hassel, björk, rönn och någon tall. Några få utvalda lövträd har sparats för att utvecklas till grova träd.

Skötsel mål:

Området skall betas årligen. Vid behov skall igenväxningsvegetation på odlingsrösen och på f d åkerholmar röjas.

Åtgärder initialt:

Bete skall införas och följas upp med röjning av sly och annan igenväxningsvegetation. Gallring av träd skall ske i den gamla åker- och ängsmarken.

Skötselområde 3. Utmarken

Utmarken utgörs idag av en relativt likåldrig barrskog, med något inslag av lövträd. Enar och hasselbuskar förekommer. Utmarken är bitvis mycket blockrik och svårframkomlig. Det finns inga tydliga spår av utmarksbete, men av äldre fotografier framgår att kor gick på bete i skogen så sent som i början av 1950-talet.

I utmarken finns ett flertal upptagna lyckor. De flesta av dessa är alltså öppna, medan några har planterats med barrskog. Vidare har tre kolbottnar och en vattenkälla påträffats (samtliga på Öna 1:5). På Öna 1:2:s utmark finns en sportstuga, vilken uppfördes på 1950-talet.

I västra delen (på Öna 1:5) har gallring av skogen skett på senare tid. På dessa ytor ger också skogen ett glest och luckigt intryck. I östra delen (på Öna 1:3) finns relativt nyplanterade ytor. Även på Öna 1:2 finns återplanterade ytor.

Kvalitetsmål:

Gles barrskog med inslag av enbuskar, hassel och andra lövträd. I skogen finns både äldre och yngre träd. Inga totalavverkade ytor förekommer. Utmarken närmast inägorna har intryck av att vara hårt utnyttjad och här förekommer ingen död ved. Åkerlyckorna och odlingsrösen i skogen är fria från träd och buskar. Kolbottnarna är fria från träd och buskar. Död ved kan förekomma i de mer otillgängliga delarna av utmarken. Sportstugan är som idag omgiven av skogsmark, utan anlagda trädgårdsanordningar.

Skötsel mål:

Skogen skall skötas genom plockhuggning. Utmarken närmast inägorna skall betas. Åkerlyckorna skall vid behov röjas och/eller betas. Död ved skall insamlas efterhand i utmarken närmast inägorna.

Åtgärder initialt:

För att ge utmarken ett mer historiskt riktigt utseende kan betesfållan med fördel utökas och gälla den utmark som ligger närmast inägorna. Området gallras på bekostnad av barrträden, medan en, hassel och andra lövträd sparas. På sikt ska alla träd på skogens åkerlyckor avverkas .

Skötselområde 4. Vägar

Vägen in mot Öna är en smal slingrig grusväg med mittren. Vägen leder upp genom byn, tätt intill bebyggelsen och slutar vid den "Gamla gården" (1:5). Denna vägsträcka är utritad på laga skifteskartan från 1928. En nyligen genomförd förändring är dock att vägen löper norr om tomten Öna 1:3, förr gick den genom trädgården. Av den anledningen finns i spjälstaketet runt trädgården tre öppningar med lika många grindar (daterade 1938). Från "Gamla gården" går en stig söderut, genom utmarken och ut på Koppetorps ägor. Även denna väg fanns vid tiden för laga skiftet. Många andra stigar i utmarken nyttjas inte längre och är bitvis mycket svåra att skönja.

I sydvästra delen av fastigheten Öna, angränsande mot Koppetorp, kommer Östgötaledens sträckning in i reservatet. Leden löper i huvudsak i den södra, skogigare delen av Öna. Endast kortare sträckor följer den de historiska stigarna. Leden är utmärkt med orange prickar. I samband med reservatsbildning ska ledens framtida sträckning särskilt utredas.

Kvalitetsmål:

De idag bevarade vägarna inom fastigheten Öna är öppna och har sin nuvarande sträckning. De skogsstigar som fanns i utmarken vid tiden för laga skifte, och som leder till lyckorna i skogen, är åter igen upp trampade och lätta att följa. Östgötaledens sträckning följer områdets historiska stigar och fungerar som en pedagogisk rundvandring över inägorna och ut på utmarken med sina åkerlyckor.

Skötsel mål:

Vägen in mot Öna skall vara underhållen och grusad. Vägrenarna skall slås årligen. Stigarna i utmarken skall vara röjda. Östgötaleden skall vara röjd och tydligt utmärkt.

Skötselområde 5. Stängsel

Idag finns bara enstaka, förfallna rester av gärdesgårdar kvar på Öna. Enligt laga skifteskartan kan man se att trögärdesgårdar var uppförda i gränsen mellan inägomark och utmark. Vidare har de upptagna lyckorna i skogen varit stängslade, liksom ägo gränserna mellan de fyra olika gårdarna.

Kvalitetsmål:

I gränsen mellan inägomark och utmark finns en väl fungerande trögärdesgård av för trakten traditionell typ, samt grind enligt äldre förebild. I gränsen mot tomten Öna 1:2, längs vägen in mot bebyggelsen, finns också en trögärdesgård som ovan, samt en grind enligt äldre förebild. Några av lyckorna i utmarken är också stängslade.

Skötsel mål:

Trögärdesgårdarna skall årligen vara väl underhållna.

Åtgärd initialt: Uppföra trögärdesgårdar längs tomtgränsen Öna 1:2 och delar av gränsen till utmarken (se bilaga).

Friluftsliv och turism

Övergripande mål

Kulturreseptatet Öna ska bidra till att öka kunskapen om det äldre odlingslandskapet och det äldre byggnadsskicket, samt om de förhållanden som rådde på ett litet skogsjordbruk, i detta fallet runt år 1920. Ett jämfällt mål är att också visa hur Öna nyttjats som en tidig sommarnöjesmiljö under 1900-talet och de föreställningar om den svenska landsbygden som är förknippade med miljön.

Information

Den pedagogiska ambitionsnivån skall vara hög på Öna. Landskapet är tydligt och lätt att läsa utifrån äldre kartmaterial. Efterhand ska ett informationsmaterial utarbetas - som ska underlätta besökarens förståelse av landskapet lämningar. Området lämpar sig också väl för undervisning i t ex skolklasser. Eftersom den kulturhistoriska miljön i reservatet är känslig för både biltrafik och större arrangemang, måste informations- och pedagogiska insatser utvecklas och utvärderas under arbetets gång.

En första informationsinsats blir att producera en större informationsskylt, med beskrivning av området, föreskrifter och karta. Skylten ska placeras vid parkeringen. En folder innehållande bl a 1920-talets laga skifteskarta ska också tas fram. Med folderns hjälp kan besökaren på egen hand läsa landskapet med alla dess lämningar. Övriga informationsinsatser ska utredas efterhand som arbetet i reservatet fortskrider.

Det är önskvärt att Östgötaleden ges en mera pedagogisk och historiskt riktig sträckning och på så sätt ingår som en naturlig del i informationsinsatserna på Öna. Detta arbete kommer att ske efter diskussioner med Östgötastiftelsen.

Anordningar

En P-plats för ett mindre antal bilar ska anläggas inom skötselområde 1:4. Om behovet av parkeringsplatser blir större än väntat finns möjlighet att iordningsställa ytterligare några P-platser längs vägen in mot Öna. Vid särskilda arrangemang måste ev. parkering ske utanför reservatet och efter tillstånd av markägare.

Turistbussar kommer inte att kunna köra in i kulturreseptatet, då utrymme saknas för vändplats. Dessutom är den slingriga vägen in mot Öna kulturhistoriskt värdefull och känslig för tyngre trafik. Detta innebär en promenad på ca 1 km. En iordningsställd vändplats finns utanför reservatet. Ett torrdass kan ev. uppföras vid P-platsen.

Revidering av skötselplan

En översyn av skötselplanen bör göras senast inom 10 år för att bedöma behovet av en eventuell revidering.